

lera on el duien captiu, Bernat de Rocafort el féu escapar davant de tots. Però quan Muntaner fou dut en terra per Tibaut, tant Rocafort com els altres van besar i abraçar amb gran afecte el company enyorat. Turcs i turcobles, que havien après a estimar en allò que valia el coratge i l'honestetat de l'empordanès - li deien el catà, és a dir, el pare de tots ells - es precipitaren a besar-li la mà, plorant de goig en tornar-lo a veure. El que havia d'ésser rebut com a lladre i desertor era objecte, als ulls astorats del francès, d'una rebuda triomfal. Rocafort i tots els altres guerrers compadien la sort de Muntaner, s'interessaven per l'expoliació de què havia estat víctima, el duien al millor hostel que hi havia i, més encara, l'omplien de presents: cavalls, mules, queviures, i més de quatre mil perpres d'or. "No hi hagué aladill ni almogatèn - afirma, amb just orgull, Muntaner - ni ningú que valgués alguna cosa en l'host, que no em trametés son present".

El lliurament del presoner havia estat, doncs, un pas de clerc per a Tibaut de Chepoy. Els tractes d'aliança havien de començar per una condició prèvia: que fossin restituïts a Muntaner tots els béns que li havien estat presos i que li fos indemnitzat el perjudici rebut. Així ho feren els francesos i els venecians. Els tractes amb Rocafort arribaren a una entesa més nominal que efectiva: el capitost de la Gran Companyia "que havia perduda la casa de Sicília, i d'Aragó, i de Mallorca, i encara de tota Catalunya" - com subratllava Muntaner - es decidí a reconèixer com a senyor de l'Imperi Carles de Valois i reté homenatge, com a vicari seu, a Tibaut. Seguia manant, però, Rocafort, el qual havia fet fer un segell on un cavaller ostentava una corona d'or: clara al·lusió als seus propòsits de proclamar-se rei de Salònica. Tibaut hagué d'acontentar-se amb ésser "capità del vent", de la mateixa manera que el seu senyor havia hagut de resignar-se a ésser rei únicament per la virtut del nomenament del Sant Pare i sense altra sobirania efectiva que la que la tramuntana arrossegava per damunt de les Alberes.

Tots plegats - àdhuc Chepoy - haurien volgut que Muntaner romangués amb la Companyia. Era no conèixer-lo: com hauria pogut prestar servei a un sobirà estranger, ell, fidel i entusiasta soldat dels reis catalans? Com hauria pogut abandonar en el destret el seu senyor i company d'armes, Ferran de Mallorca, presoner del duc d'Atenes? Es féu donar doncs un salconduit i les ordres escrites de Tibaut perquè, a Negrepoint, li fos tornat tot el que li havia estat pres i, deixant als seus antics companys d'armes els cavalls, les atzenbles i els armaments que li havien regalat, sortí en la galera capitana, com a passatger d'honor. A Negrepoint recuperà una part dels seus béns, i volgué dur a terme una difícil empresa: anar a Tebes, on es trobava presoner l'infant. L'almirall de les galeres venecianes que el conduïen accedí a esperar-lo qua-

tre dies a Negrepont. Amb una reduïda companyia, Muntaner féu les vint-i-quatre milles de distància fins a Tebes i es presentà francament al duc d'Atenes, al qual exposà la seva pretensió. El duc coneixia per fama l'honorat empordanès i hagué de commoure'l la seva fidelitat: va deixar-li, doncs, que fes companyia durant dos dies al príncep, pres al castell de Sant-Omer, i Muntaner ens diu el seu dolor en veure'l en aquell estat: "I si haguí dol quan el viu en poder d'altri, no m'ho demaneu, que esclatar cuidí pel cor; mes ell, per la seva bonesa, m'aconhortà."

Ferran va fer-li una llarga carta per al seu cosí Frederic de Sicília i li donà instruccions verbals. Prou sabia ell - "i segurament deia veritat", reconeix sense falsa modèstia Muntaner - que no hi havia ningú al món que sabés amb més detall i exactitud les coses que li havien passat a Grècia, sinó aquell missatger que partia cap a Sicília. El visitant, en partir, deixava al presoner bona part dels diners que duia i també unes vestidures, destinades al cuiner que el duc d'Atenes havia destinat a l'infant de Mallorca. Era una prudent atenció, refermada per un seriós advertiment que vetllés a què ningú no posés metzines al menjar destinat al príncep. El cuiner jurà per l'Evangeli que abans es deixaria tallar el cap que ~~toleraria~~ tolerar que algú pogués fer cap mal a l'infant pel menjar que ell preparava.

Tornà puntual a les galeres venecianes i seguí el viatge. Aquest es vegé interromput per un encontre, a l'illa de Sapienza: quatre galeres i un lleny armats, que Muntaner endevinà que eren part de l'estol ^{català} ~~sicilià~~, manat per Riambau Des Far, que ell tenia notícia de patrullar per aquelles mars. Pogué evitar, amb oportuna diplomàcia, una topada entre venecians i els seus amics i, abans de passar a les naus ^{catalanes} ~~sicilianes~~, pogué refermar la tradicional amistat entre Venècia i Aragó.

A Messina, on el desembarcaren les galeres de Des Far, Muntaner anà a veure immediatament el rei Frederic, al qual donà el missatge de Ferran de Mallorca, tot explicant-li la situació a Romania i els esdeveniments que s'hi havien produït. Volia lliurar-se totalment al servei de l'infant i, primerament, obtenir-ne la llibertat. El seu destí el separava, ara definitivament, del de la Gran Companyia, i per bé que en romangué el fidel i entusiasta historiador - igualment disposat a ressenyar la tràgica fi dels Rocafort com la traïció del duc d'Atenes, la batalla del Cefis que va seguir-la i la fundació dels dos ducats catalans d'Atenes i Neopàtria - no fou ja actor en aquells darrers actes del grandios drama. Un any trigà a saber en llibertat Ferran de Mallorca: dut primerament a Nàpols, fou tingut en "presó cortesa" pel seu cunyat el rei Robert i per la seva germana. Quan el rei de Mallorca obtingué del de França i de Carles de Valois que el deixessin en

llibertat, Ferran va passar al Rosselló, puix que la cort del seu pare es trobava a Perpinyà.

Muntaner havia romàs a Sicília, i aviat el rei Frederic trobà una manera d'utilitzar el seu seny i la seva fidelitat. L'empordanès, un cop hagué endegat les coses per a aconseguir que l'infant sortís de la seva situació de presoner, va creure arribat el moment de posar en pràctica una resolució que havia pres fa anys: casar-se. Tenia una núvia-una fadrina que feia deu anys l'estava esperant a València. Es deia Valençona i era pubilla de l'alqueria de Xilvella. Ja era hora que l'anés a cercar i que s'hi unís en sant matrimoni. Ramon Muntaner tenia quaranta-quatre anys i potser estava ja cansat de les batalles i les intrigues orientals. Però, quan anà a prendre comiat de Frederic, a l'indret muntanyenc on aquest estiuejava, prop de Messina, es trobà amb un encàrrec que no esperava. El rei de Sicília li havia fet dir que l'anés a veure, per fer-se càrrec d'unes joies que volia trametre a la seva cunyada, la reina Blanca d'Aragó, i als seus nebots, els fills d'ella i de Jaume II. Muntaner havia armat el seu lleny i havia comprat tot l'aixovar per a les seves noces. Estava il.lusionat d'arribar a València, auriolat per les seves aventures i amb els rics presents que duria a la pacient Valençona. Però en arribar davant del rei de Sicília, aquest li plantejà, davant tota la cort - més de cent nobles i cavallers de la millor noblesa siciliana i catalana, que omplien el palau de Muntalbà - una missió difícil i urgent: passar a Gerba i els Quèrquens, les dues illes que flanquejaven Tunis i que eren un important bastió per a la defensa de Sicília i del comerç català en tota la Mediterrània.

Les illes tunisenques havien estat governades per l'almirall Roger de Llúria i, en morir aquest, pel seu fill Rogeró i després als més joves Carlets i Francesc, infants en menor edat. Una revolta dels àrabs de Gerba obligà els Llúria a posar les illes sota la sobirania del rei de Sicília, puix que ells, després d'una malaurada topada, en la qual havien mort més de cinc cents cristians, es veien sense forces per a governar-les. I era aquella més aviat precària sobirania que havia de consolidar Ramon Muntaner. El seu predecessor immediat, el cavaller de Messina Pelegrino de Patti havia caigut en una emboscada i hi havia perdut més de dos mil cinc cents homes, entre sicilians i catalans. Ningú, a Sicília, no es veia en cor d'anar a governar Gerba en nom i per delegació del rei ~~xxxx~~ Frederic III.

Ramon Muntaner era un home de tanta lleialtat que no vacil.là en acceptar l'encàrrec, tot i que això ajornava novament el feliç moment de les seves noces. Valençona ja s'esperaria; prou que s'hi havia avesat!

Prop de dos anys va passar-se a Gerba. En la seva Crònica, i amb una jus

sta satisfacció, ens explica la difícil situació que trobava a Gerba - un capitost sarraí, Alef, que havia dirigit l'alçament contra els cristians, es feia fort d'expulsar ben aviat de l'illa el nou governador, però el seu atac per mar fou rebutjat, amb dures pèrdues per als assaltants, pels cristians - i com, gràcies a la seva prudència i a una hàbil política de proveïments i de bon tracte dels aliats, aconseguí de consolidar-se en les seves posicions. Bé és cert que aviat rebia importants reforços, manats per un famós cabdill, el sicilià Conrad Llança, que tant havia intervingut, al costat de Pere el gran, a la presa de Sicília i a la guerra contra els Anjou. Hi hagué una batalla que acabà amb l'extermini dels àrabs hostils a Sicília i amb l'empresonament de més de dotze mil persones - dones i infants destinats a la trista condició d'esclaus.

"I jo romanguí capità de l'illa", és a dir, no solament del castell de Gerba, sinó de tota l'illa i de les veïnes dels Quèrquens - ens explica Muntaner, - "i vaig pensar de poblar-la amb ajuda d'aquells de Moàbia, en tal manera que dins aquell any fou tan ben poblada com mai hagués estat, i estigueren tots en bona pau." La seva missió pacificadora havia estat completament reeixida, i el rei Frederic hagué de reconèixer-ho i, quan Conrad Llança tornà a Messina després de la victoriosa campanya, decidí donar a Muntaner, per tres anys, les illes de Gerba i dels Quèrquens, amb tots drets i profits, i que en pogués fer, aquells tres anys, com si fos cosa pròpia. Cosa millor encara: autoritzava el governador de Gerba a que deixés a mans segures els castells i l'illa i que passés a les terres catalanes per poder-hi celebrar, al capdavant, el casament.

Deixà, doncs, a Gerba el seu cosí germà Joan Muntaner, i als Quèrquens un altre cosí germà, Guillem Ses Fabregues, i va passar a Sicília, on armà una galera per fer el viatge a Catalunya. Feia una escala a la ciutat de Mallorca, on trobava, al costat del rei Jaume, el seu estimat amic i senyor, l'infant Ferran, els quals li feren una gran rebuda. "I sobretot ne féu gran festa - explica Muntaner - lo senyor infant En Ferran, que no es sabia què s'havia fet de mi: tan gran goig havia quan me veia. Així que va dir moltes vegades al senyor rei son pare que jo era la persona que el devia més amar, després d'ell, que hom que fos al món:" Arrencant-se amb recança a aquella companyia i a tantes festes, passà a València, on al capdavant celebrava el seu casament. Tenia quaranta-sis anys i no sabem quants n'havia fet la núvia, segurament orgullosa de tenir un marit tan considerat per tres reis i potser també anguniosa per la vida d'aventures que l'esperava. Perquè, després de vint-i-tres dies només de lluna de mel

a les delitoses hortes valencianes, Ramon Muntaner s'embarcava de nou per tornar, amb la muller, cap a les seves illes africanes.

A Mallorca hi havia un nou rei: pocs dies després d'haver-hi passat en el viatge d'anada a València, Jaume II havia mort. El succeïa el seu segon fill Sanç (el gran s'havia fet frare i havia renunciat al tron) i el tercer, Ferran, l'havia de succeir, si moria sense fills. Altra vegada Muntaner es vegé cobert d'obsequis per la família reial i fins a Maó arribà la demostració de la sollicitud del rei i l'infant. Ferran li regalava tota una armadura i Sanç omplia de proveïments abundants la galera. "Cap home del comú - tan sotil - com jo no es pogué mai lluir - ésser afavorit - de tant alts senyors com jo d'ells", exclama, satisfet. També ell i la muller foren ben rebuts a Messina i a Tràpani, camí de Gerba, on havien de passar aquells tres anys de transitòria i pacífica sobirania. Els illencs feren grans festes a la parella i li feren presents de joies i de mil besants a cada un, i igualment que els de Gerba feren els dels Quèrquens.

Tres anys passà a Gerba el novell matrimoni, i aquell "oasi mar endins", com escriu Nicolau d'Olwer, -puix que "sense una deu d'aigua viva, prop de quatre mil pous i més de dues mil cisternes fan un jardí del sorra de Gerba", encara viviu, -estatja llur felicitat. Els neixen dos fills, Macari i Martí. I més temps s'hi haurien estat, si no s'haguessin trencat novament les hostilitats entre els reis de Sicília i de Nàpols. Frederic ocupà algunes posicions a Calàbria i Robert ~~anuncià~~^{llançà} una expedició a la gran illa que senyorejava el seu cunyat. Ferran de Mallorca, sempre amatent a comparèixer als llocs de lluita, passava a posar-se a les ordres del seu cosí de Sicília i intervenia en el contra-setge de Tràpani. A Gerba arribava també l'amenaça d'un atac dels napolitans, i era convenient de preparar una defensa eficaç. Per a això, sobraven les dones i els infants. Prou ho va comprendre Muntaner: noliejava una nau, de nom de felip averany, la XX "Ventura bona" i, embarcant-hi els dos fillets i la muller, novament gràvida, amb una part de les dones que hi havia a Gerba, els féu passar a València, en un viatge prou arriscat, que durà trenta-tres dies.

L'atac anunciat contra Gerba no va produir-se, puix que l'estol napolità, arribat a l'illa de Pantelleria, va recular cap a Tràpani per ordre del rei Robert. En efecte, la campanya havia estat desastrosa per a Nàpols i, en previsió d'una batalla aferrissada que es preparava, les dones que voltaven Robert - la mare i la muller, respectivament sogra dels reis de Sicília i d'Aragó i cunyada de l'infant de Mallorca - van convèncer-lo de la necessitat de concertar una treva. Per als sicilians, equivalia a frustrar-los dels fruits, que semblaven imminents i decisius, de la

campanya. Però les raons de família pesaren damunt Frederic com damunt el seu cosí Ferran, i la treva fou ~~XXXXXX~~ signada, per un any, i conservant tanmateix el rei de Sicília les conquestes que havia fet a Calàbria.

Això deixava novament sense ocupació el príncep almogàver de Mallorca. Per això va acollir amb joia la proposta que li fou feta d'un matrimoni amb ^{la possible/} ~~una~~ hereva d'un principat. La núvia es deia Isabel de Sabran, era filla del baró de Matagrifó i de Margarida de Villehardouin. El pare havia mort, però la vídua, filla de Guillem II de Morea, reclamava la corona d'aquest principat, que li corresponia pel testament del seu pare, en front de la seva neboda Mahalta d'Hainaut, muller de Lluís de Borgonya. En desesperar de tenir un resultat en les seves realamacions, Margarida volgué trobar un gendre capaç de reivindicar amb èxit l'heretatge. El 2 de febrer de 1314 era celebrada, a Messina, davant la cort siciliana, la boda, i els nuvis - Isabel només té disset anys - reben de la mare en heretatge tots els béns i drets de Margarida.

Aquest gest fou mal rebut pels moreotes, que es sentien grecs i consideraven una ofensa per a llur honor haver de reconèixer com a senyor un català, un d'aquells que havien estat el flagell de tota la Romània. Van tancar a la presó Margarida quan aquesta tornà a l'illa, i allà moria la baronessa de Matagrifó abans que nasqués el nét que havia d'ésser penyor dels seus drets damunt el principat.

Ferran de Mallorca preparà la seva expedició a Morea: més de cinc cent homes de cavall i molta gent de peu havien de formar-la. La notícia havia d'arribar per força a Gerba, on Ramon Muntaner es morfonia, sol i en la pau d'aquell bocí de paradís africà. Immediatament demanà a Frederic III el permís de passar a Catània, on hi havia el príncep almogàver i la seva joveníssima muller, ja a punt de deslliurar. Frederic III li donava l'autorització - com podia negar-la-hi? - i així Muntaner podia presentar-se a Ferran i Isabel amb una càrrega de presents sumptuosos: tapissos de Trípoli, vestidures orientals de gran preu, vels, randes, i altres joies, i ho feia desplegar tot davant la parella. Després dels alegrois del retrobament amb el seu gran amic, Muntaner passava a Messina per veure el rei. Però ja havia convingut amb l'infant Ferran que l'acompanyaria en la seva expedició a Morea, i no li costà pas gaire de decidir-se a comunicar-ho a Frederic, tot i tornant-li - en bon estat, puix que set anys encara durarà la pacífica dominació siciliana de les illes costeres de Tunis - l'autoritat que li havia donat damunt Gerba i els Quèrquens.

Isabel infantava un noi, que prengué per nom Jaume. Però al cap d'un mes, la jove mare emmalaltia i moria, deixant al fill els seus drets a la

Volia explicar, sobretot, les raons singulars que feien que la Gran Companyia que havia anat a Romània hagués durat tant - puix que quan escrivia, els dos ducats catalans d'Atenes i Neopàtria, veritable república militar, es sostenien contra tota mena d'enemics - i volia explicar les glòries i les grandeses del casal d'Aragó. Per això, començava amb la naixença - gairebé miraculosa - de Jaume I, aquell rei que ell havia vist, a la seva casa de Peralada, quan era menut, i seguia amb totes les gestes del seu regnat, del de Pere el gran, fill seu, i dels altres que el succeïen a Catalunya i Aragó, al regne de Mallorca i al de Sicília. I barrejava, amb noble satisfacció, les aventures extraordinàries dels almogàvers que amb Roger de Flor anaven a Romània - totes aquelles coses que ell havia vist i en les quals s'havia trempat el seu coratge i s'havia reforçat el seu seny.- I la crònica es fa extensa i documentada i registra amb el mateix entusiasme i la mateixa veracitat les glòries dels reis d'Aragó - que es diguin Jaume, Pere o Alfons - que les dels de Mallorca i de Sicília, i cita l'eximpli de la mata de jonc, que demostra els avantatges de la unió dels tres reis parents, i quan Jaume II encomana al seu Primogènit la conquesta de Sardenya, la narració es transforma en un "sermó" en vers, "en so de Gui Nantull" i

"a honor e a laus del casal d'Aragó".

Pot registrar així, a la seva crònica, l'expedició de Sardenya, i àdhuc coronarà el llibre, amb solemne esplendor, ressenyant les festes sumptuoses de la coronació del rei Alfons III el benigne a Saragossa, el 3 d'abril de 1328. Ramon Muntaner ho ha vist, puix que ell és un dels representants de la ciutat de València a la ~~gran~~ cerimònia.

Triga gaire, encara, a tenir acabat el seu gran llibre? No ens ho diu, però el text no ens permet de suposar-ho. Quan Muntaner es fixa a la cort de Jaume III de Mallorca, és probable que ja el té llest. La seva vellesa és placèvola i li duu els honors i la consideració que prou ha guanyat amb la seva vida. Té setanta anys, ^{acabat de complir} ~~tot just~~, quan mor a Eivissa, l'any 1336. Els familiars duen les seves despulles a València, on reben sepultura a l'església de Sant Domènec, a una capella que ell mateix havia fundat, a honor de Sant Macari. Però potser pressent, en morir, que el seu llibre li ha estat un segur salconduit per a la immortalitat.

Ramon Muntaner, soldat i diplomàtic, cronista i administrador, home de cor i de sentiment, lleial i entusiasta, patriota i bon cristià, sembla un dels homes més noblement característics de la terra catalana. Es, en tot cas, un exemple i un estímul per als catalans de tots els temps.